

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ РОДОВОГО ОБ'ЄКТА ЗЛОЧИННИХ ПОСЯГАНЬ НА ФІНАНСОВУ БЕЗПЕКУ ДЕРЖАВИ

Розглянуті особливості визначення родового об'єкта господарських злочинів та злочинних посягань на фінансову безпеку держави. Запропоновано серед взаємопов'язаних злочинів, які посягають на фінансову безпеку держави, виділяти основні і підпорядковані злочини. Доведено необхідність виділення злочинних посягань на фінансову безпеку держави в окремий розділ VII-1 «Злочини проти фінансової безпеки» Особливої частини Кримінального кодексу України. Наголошено, що під господарською діяльністю слід розуміти сукупність відносин, що виникають у сфері виробництва (виготовлення) продукції, торгівлі, надання послуг, виконання робіт, які здійснюються суб'єктами господарювання незалежно від їхньої організаційно-правової форми та форми власності й іншими юридичними та фізичними особами. Визначено, що родовим об'єктом досліджуваних злочинів слід визнати встановлений порядок здійснення господарської (підприємницької та некомерційної господарської діяльності) щодо виробництва, розподілу, обміну та споживання матеріальних цінностей та послуг, а також акумулювання, розподілу та перерозподілу національного валового продукту. З'ясовано, що значення родового об'єкта злочину полягає передусім у тому, що він дозволяє провести класифікацію всіх злочинів та кримінально-правових норм, що встановлюють відповідальність за їх вчинення. Правильне визначення родового об'єкта злочину має важливе значення, оскільки дає змогу виявити його соціальну сутність і місце в системі Особливої частини КК України. Зроблено висновок, що поділяти злочини, які посягають на фінансову безпеку держави, на основні та підпорядковані слід з урахуванням специфіки таких діянь, їх співвідношення за критерієм «загальна-спеціальна норма», суб'єкта, об'єкта його посягання, а також практики застосування відповідних статей кримінального закону.

Ключові слова: фінансова безпека, злочин, родовий об'єкт злочину, злочини у сфері господарської діяльності, фінансові злочини, господарські злочини.

Features of determination of generic object of economic crimes and criminal encroachments on financial security of the state are considered. Proposed among the interrelated crimes that encroach on the financial security of the state to allocate major and subordinate crimes. The necessity of allocation of criminal encroachments on financial security of the state is proved in separate section VII-1 "Crimes against financial safety" of the Special part of the Criminal Code of Ukraine. It is stressed that economic activity should be understood as a set of relations arising in the sphere of production (manufacturing) of products, trade, services rendering, performance of works carried out by economic entities, regardless of their organizational and legal form and form of ownership, and other legal entities and individuals. It is determined that the generic object of investigated crimes should recognize the established procedure for the implementation of economic (business and non-commercial activities) in relation to the production, distribution, exchange and consumption of material assets and services, as well as the accumulation, distribution and redistribution of the gross national product. It was found out that the value of the generic object of the crime is, first of all, that it allows for the classification of all crimes and criminal law that establish the responsibility for their commission. The correct definition of the generic object of a crime is important, since it enables to reveal its social nature and place in the system of the Special Part of

the Criminal Code of Ukraine. It is concluded that to divide offenses that encroach on the financial security of the state on the main and subordinate track taking into account the specifics of such acts, their ratio according to the criterion “general-special rule”, the subject, object of its encroachment, as well as the practice of application relevant articles of the criminal law.

Key words: *financial security, crime, generic object of crime, crimes in the sphere of economic activity, financial crimes, economic crimes.*

Вступ. Визначення об’єкта злочинних посягань на фінансову безпеку держави, його місця у складах злочинів є важливим для правильного розуміння сутності та ознак цих суспільно небезпечних діянь. У теорії кримінального права усталеною є думка, що за об’єктом злочину приховується справжня природа тієї чи іншої категорії злочинів, конкретного складу злочину, його спрямованість [1, с. 292]. Оскільки об’єкт – це те, на що посягає злочинне діяння і що перебуває під охороною кримінального закону, він на рівні з іншими елементами складу будь-якого злочину має значення для кваліфікації вчиненого. Іншими словами, його вивчення та аналіз не втрачають своєї актуальності з плином часу.

Складність проблеми об’єкта злочинів, які посягають на фінансову безпеку держави, полягає в тому, що насамперед цей аспект є малодослідженим – норми, які передбачають кримінальну відповідальність за посягання на фінансову безпеку держави, піддаються постійному реформуванню законодавцем. З аналогічних підстав, на нашу думку, це питання не має однозначного вирішення в науці кримінального права. Також в юридичній літературі відсутнє єдине розуміння об’єкта цих злочинів. Це пов’язано також із тим, що означені злочинні діяння містяться в різних розділах Особливої частини Кримінального кодексу (далі – КК) України. Водночас у теорії кримінального права донині триває активна дискусія, що саме слід розуміти термін «об’єкт злочину», яка концепція з-поміж багатьох є правильною та через призму якої категорії слід розкривати його зміст.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У кримінально-правовій науці проблематиці визначення об’єкта злочину присвячені праці таких вітчизняних та іноземних правників, як П.П. Андрушко, П.С. Берзін, Я.М. Брайнін, Н.А. Беляєв, А.Ф. Волобуєв, М.А. Гельфер, В.К. Глістін, Н.О. Гуторова, Ю.А. Демидов, О.О. Дудоров, Е.К. Каїржанов, М.И. Коржанський, Г.А. Крігер, В.Н. Кудрявцев, М.І. Мельник, В.О. Навроцький, Б.С. Нікіфоров, В. Я. Тація, А.Н. Трайнін, М.Д. Шаргородський та багатьох інших. Проте у сучасній науці відсутній єдиний підхід до розуміння того, що ж насправді є об’єктом злочину загалом та родовим об’єктом злочинів, які посягають на фінансову безпеку держави, зокрема.

Постановка завдання. Метою статті є визначення родового об’єкту злочинних посягань на фінансову безпеку держави.

Результати дослідження. Об’єкт злочину відіграє істотну роль у визначенні поняття злочину. Саме він дає змогу встановити соціальну сутність злочину, з’ясувати його суспільно небезпечні наслідки, сприяє правильній кваліфікації діяння, а також відмежуванню його від суміжних суспільно небезпечних посягань.

У законодавстві України про кримінальну відповідальність поняття об’єкта злочину не визначено, але відповідно до ст. 1 КК України його завданням є правове забезпечення прав і свобод людини і громадянина, власності, громадського порядку і громадської безпеки, довкілля, конституційного устрою України від злочинних посягань, забезпечення миру і безпеки людства, а також запобігання злочинам. Це, фактично, визначає зміст об’єкта кримінально-правової охорони. У теорії кримінального права є загальноприйнятий розподіл об’єктів за «вертикаллю» на загальний, родовий і безпосередній.

Під загальним об’єктом розуміють всю сукупність суспільних відносин, що знаходяться під охороною чинного закону про кримінальну відповідальність України від злочинних посягань. У Загальній частині КК України наведений узагальнений перелік об’єктів кримінально-правової охорони. До них належать права та свободи людини та громадянина, власність, громадський порядок та громадська безпека, довкілля, конституційний устрій України від злочинних посягань, забезпечення миру та безпеки людства. Цей узагальнений перелік конкретизується в Особливій частині закону про кримінальну відповідальність, насамперед у назвах розділів та статей КК України, які відображують об’єкт злочинного посягання. Тобто загальний об’єкт злочину, визначений у ст. 1 КК України, розвинутий та конкретизований у родовому та безпосередньому об’єктах.

Під родовим об'єктом у літературі розуміють об'єкт, яким охоплюється певне коло тотожних або однорідних за своєю соціально-політичною та економічною сутністю суспільних відносин, які через це охороняють єдиним комплексом взаємопов'язаних кримінально-правових норм [2, с. 86]. Значення родового об'єкта злочину полягає насамперед у тому, що він дозволяє провести класифікацію всіх злочинів та кримінально-правових норм, що встановлюють відповідальність за їх вчинення. Правильне визначення родового об'єкта злочину має важливе значення, оскільки дає змогу виявити його соціальну сутність і місце в системі Особливої частини КК України.

Родовий об'єкт є критерієм класифікації злочинів і побудови системи норм Особливої частини КК України і здебільшого визначає характер суспільної небезпеки відповідної групи посягань, має важливе значення для з'ясування безпосереднього об'єкта, з яким він співвідноситься як рід і вид [3, с. 25]. Крім того, родовий об'єкт дозволяє правильно визначити в системі вже чинного законодавства місце новостворених кримінально-правових норм, що передбачають відповідальність за ті чи інші злочинні посягання.

Зауважимо, що правильність визначення родового об'єкта має важливе значення під час вирішення питання відмежування цих злочинів від суміжних, злочинів від кримінальних проступків, звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням, затвердженням судом угоди про примирення (крім положень ч. 3 ст. 469 Кримінального процесуального кодексу України, слід враховувати й специфіку об'єкта посягання та характер охоронюваних кримінальним законом благ) тощо.

На цей час відсутня єдина позиція щодо визнання родового об'єкта злочинів, передбачених розділом VII «Злочини у сфері господарської діяльності» Особливої частини КК України. На думку науковців, під господарською діяльністю слід розуміти сукупність відносин, що виникають у сфері виробництва (виготовлення) продукції, торгівлі, надання послуг, виконання робіт, які здійснюються суб'єктами господарювання незалежно від їхньої організаційно-правової форми та форми власності, й іншими юридичними та фізичними особами. Таким чином, до родового об'єкта групи злочинів у сфері господарської діяльності належать саме ті суспільні відносини, які й забезпечують установлений законом порядок ведення господарської діяльності юридичних осіб та інших суб'єктів господарювання.

У науці наявні наступні погляди щодо визнання родового об'єкта господарських злочинів, зокрема ним визнають:

- таку господарську діяльність, що відповідає законодавству, [4, с. 896];
- врегульовані державою відносини між членами суспільства з приводу виробництва і реалізації товарів, виконання робіт і надання послуг, тобто правовідносини у сфері господарської діяльності, які складають систему господарювання [5, с. 402];
- інтереси господарства або нормальний розвиток його галузей [6, с. 43];
- господарську діяльність [7, с. 153];
- охоронювані державою суспільні відносини у сфері економіки [8, с. 14];
- встановлений державою порядок здійснення підприємницької або іншої економічної діяльності щодо виробництва, розподілу, обміну та споживання матеріальних та інших благ та послуг [9, с. 41].

Аналізуючи запропоновані визначення родового об'єкта злочинів у господарській сфері, слід вказати на те, що вони відображають назву розділу, а не змістовну його частину. Найбільш прийнятним, на нашу думку, є останнє з наведених визначень, оскільки воно охоплює найбільше коло суспільно небезпечних діянь, вміщених у цьому розділі.

За результатами узагальнення вищевикладених поглядів, а також проаналізувавши зміст статей, розташованих у розділі VII Особливої частини КК України, вважаємо за доцільне визнати родовим об'єктом досліджуваних злочинів встановлений порядок здійснення господарської (підприємницької та некомерційної господарської діяльності) щодо виробництва, розподілу, обміну та споживання матеріальних цінностей та послуг, а також акумулювання, розподілу та перерозподілу національного валового продукту.

Слід зазначити, що норми КК України, які передбачають відповідальність за посягання на фінансову безпеку держави, розміщені в різних розділах Особливої частини кодексу. При цьому слід розуміти, що фінансова безпека держави – система забезпечення відсутності ризику ймовірного заподіяння неприпустимої шкоди фінансовій системі держави та її відтворення, до структури якої належать такі сегменти: бюджетно-податкова, фінансово-кредитна та валютна безпека [10, с. 53]. Зазначене й зумовило віднесення до переліку злочинних посягань на фінансову безпеку держави злочини, відповідальність за вчинення яких передбачена ст.ст. 191, 199, 210-212,

218-1, 222, 364, 364-1, 366, 367 КК України. Зокрема, ч. 2 ст. 191 КК України, яка передбачає кримінальну відповідальність за привласнення, розтрату, заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем, розміщена в розділі VI КК України «Злочини проти власності», ст. 199, 210–212, 218-1, 222 – VII КК України «Злочини у сфері господарської діяльності», ст. 364, 364-1, 366, 367 – XVII КК України «Злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг».

Як зазначив М.І. Хавронюк, існування значної кількості складів кримінальних правопорушень з однорідним суб'єктом, однаковим безпосереднім об'єктом, схожими об'єктивною та суб'єктивною сторонами створює значні складнощі для їх правильної кваліфікації, вирішити які, на його думку, можна двома шляхами: а) визначення безпосередньо в законі та уточнення в теорії загальних правил кваліфікації кримінальних правопорушень; б) уніфікація підстав кримінальної відповідальності за службове зловживання (можливо шляхом виключення з КК України багатьох перелічених статей) [11, с. 774].

У цьому контексті, зважаючи на те, що злочини, які посягають на фінансову безпеку держави, за своєю суттю є службовими зловживаннями (виняток становлять злочини, передбачені ст. 199 КК України) та мають комплексний характер (можуть вчинятися в сукупності з іншими протиправними діями, відповідальність за вчинення яких передбачена статтями різних розділів Особливої частини КК України), слід погодитися з позицією А.Ф. Волобуєва, який запропонував у комплексах взаємопов'язаних злочинів виділяти основний і вторинні (підпорядковані) злочини [12, с. 33].

Так, поділяти злочини, які посягають на фінансову безпеку держави, на основні та підпорядковані слід з урахуванням специфіки таких діянь, їх співвідношення за критерієм «загально-спеціальна норма», суб'єкта, об'єкта його посягання, а також практики застосування відповідних статей кримінального закону. До основних пропонуємо відносити:

– виготовлення, зберігання, придбання, перевезення, пересилання, ввезення в Україну з метою використання чи продажу товарів, або збут піддроблених грошей, державних цінних паперів, білетів державної лотереї, марок акцизного податку чи голографічних захисних елементів (ст. 199 КК України);

– нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлення бюджетних призначень або з їх перевищенням (ст. 210 КК України);

– видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону (ст. 211 КК України);

– ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) (ст. 212 КК України);

– доведення банку до неплатоспроможності (ст. 218-1 КК України);

– шахрайство з фінансовими ресурсами (ст. 222 КК України).

До іншої категорії (підпорядковані злочини) слід відносити:

– привласнення, розтрата або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою службовим становищем (ч. 2 ст. 191 КК України);

– зловживання владою або службовим становищем (ст. 364 КК України);

– зловживання повноваженнями службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми (ст. 364-1 КК України);

– службове підроблення (ст. 366 КК України);

– службова недбалість (ст. 367 КК України) тощо.

Висновки. Злочини, які ми виокремили в першу групу, – основні, на думку дослідників, посягають на бюджетну систему, систему оподаткування, відносини, які існують у фінансовій сфері, фінансові відносини, фінансову діяльність держави, кредитно-фінансову систему України, фінансові відносини. Тобто протягом тривалого часу науковці висловлюють думку щодо доцільності об'єднання досліджуваних злочинів за родовим об'єктом в окрему групу – так звані «фінансові злочини». На наш погляд, розміщення ст. 199, 210–212, 218-1 та 222 КК України в розділі VII Особливої частини КК України «Злочини у сфері господарської діяльності» не повною мірою охоплює специфіку родового об'єкта, на який посягають зазначені злочинні діяння. Доцільно їх об'єднати в окремий розділ VII-1 «Злочини проти фінансової безпеки», до якого мають увійти не лише перераховані норми КК України, які забезпечують кримінально-правову охорону фінансової безпеки держави, а й норми, що охороняють її окремі складники – фінансові відносини окремих господарюючих суб'єктів або домашніх господарств.

Список використаних джерел:

1. Утевский Б.С. Общее учение о должностных преступлениях. Москва : Юрид. изд. Минюста СССР, 1948. 440 с.
2. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник для юридичних вузів і факультетів / М.І. Бажанов, Ю.В.Баулін, В.І.Борисов та ін.; За ред. професорів М.І. Бажанова, В.В. Сташиса, В.Я. Тація. Харків : Право, 1997. 368 с.
3. Воробей П.А. Кримінальна відповідальність за незаконну торгівельну діяльність. Київ : УАВС, 1996. 116 с.
4. Кримінальне право: особлива частина. Підручник. / Ю.В. Александров, В.І. Антіпов, М.В. Володько. Київ : Правові джерела, 1999. 896 с.
5. Кримінальне право України: Загальна частина. Під ред. П.С. Матишевського, П.П. Андрушка, С.Д. Шапченко. Київ : Юрінком Інтер, 1998. 506 с.
6. Сташис В.В. Уголовно-правовая охрана социалистического хозяйства. Харьков : Вища школа, 1973. 160 с.
7. Стрельцов Є.Л. Економічні злочини: внутрідержавні та міжнародні аспекти : навчальний посібник. Одеса : Астропринт, 2000. 380 с.
8. Красюков С.В. Уголовно-правовые аспекты противодействия злоупотреблениям при эмиссии ценных бумаг : автореф. дис. ... канд. юрид. наук 12.00.08. Краснодар, 2008. С. 14.
9. Мазур С.Ф. Уголовно-правовая охрана экономических отношений в сфере частного предпринимательства : дис. ... доктора юрид. наук 12.00.08. М., 2004. С. 41.
10. Тихонова О.В. Фінансова безпека України: кримінально-правові та кримінологічні основи : монографія. Київ, 2015. 484 с.
11. Дудоров О.О. Хавронюк М.І. Кримінальне право : навчальний посібник / За заг. ред. М.І. Хавронюка. Київ : Ваїте, 2014. 944 с.
12. Протидія економічній злочинності / П.І. Орлов, А.Ф. Волобуєв, І.М. Осика, Р.Л. Степанюк, І.М. Зарецька, Едвард Картер, Ричард Ворнер. Харків : Нац. ун-т внутр. справ, 2004. 568 с.

УДК 342.71

DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2019.1-2.19>

ФЕНИЧ Я.В.

ПРИПИНЕННЯ ГРОМАДЯНСТВА В КОНТЕКСТІ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА ГРОМАДЯНСТВО

У статті автор зосередив увагу на теоретичному аналізі підстав припинення громадянства відповідно до чинного законодавства України. В ході дослідження зроблено висновки щодо необхідності нормативного регулювання цих питань через призму адміністративно-правового забезпечення права на громадянство. З'ясовано, що проблема регулювання питань втрати громадянства полягає в певній законодавчій неузгодженості, коли процедура припинення громадянства не є обов'язковою у випадку настання умов статті 19 та одразу містить ознаки вибірковості рішення. Позбавлення громадянства в Україні своєю чергою відповідно до чинного законодавства України є взагалі неконституційним та забороненим явищем. Наголошено, що позбавлення громадянства не є позбавленням права на громадянство, що в іншому випадку суперечило б концепції прав людини. А виникнення такої практики є тільки наслідком недосконалого механізму забезпечення права на громадянство, що насамперед пов'язано з відсутністю інституційних та нормативних елементів такого забезпечення, причиною чого, на нашу думку, була рання епоха розвитку людства. Позбавлення громадянства в Україні відповідно до чинного законодавства України є взагалі неконституційним та забороненим яви-

© ФЕНИЧ Я.В. – аспірантка кафедри адміністративного, фінансового та інформаційного права (Ужгородський національний університет)